

İlköğretim Düzeyinde Kariyer Eğitimi ve Danışmanlığı

Doç.Dr. Gaye ÖZDEMİR YAYLACI*

Özet: İlköğretim düzeyindeki çocukların ilgi ve yeteneklerini keşfederek mesleki gelişimlerinde doğru yönlendirilmelerinde, günümüzde rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinin öneminin arttığı görülmektedir. Eğitim kurumlarında rehberlik ve danışmanlık hizmetleri okuldan yaşama geçişi sağlayan süreçte köprü görevini üstlenerek, öğrencilerin bedensel, zihinsel ve sosyal kapasitesini, potansiyelini en ileri bir seviyede geliştirmek üzere uygulanan planlı, programlı biçimde yardım etme çabalarını kapsamaktadır. Kariyer danışmanlık hizmetleri çocukların yetenekleri ve ilgi alanları doğrultusunda doğru meslek seçimi ve ileriki yaşamında başarılı olmasında öncelikle kendisini tanımasına, daha sonra ise aile ve öğretmenin çocuğu tanımaya aracılık ederek, yönlendirici bir fonksiyonu üstlenmektedir.

Bu çalışmanın amacı, yeni bir uygulama ve kariyer alanı olan kariyer eğitimi ve danışmanlığının çocuğun iletişimsel ve mesleki gelişimine olan etkilerini sunmaktır. Ayrıca çalışmada Türkiye ve dünyadaki rehberlik hizmetleri ile örnek uygulamalardan bir kaçına yer verilerek, Türkiye'deki ilköğretimde kariyer eğitimi ve hizmetlerine ilişkin öneriler üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelime: Kariyer gelişimi, kariyer danışmanlığı, ilkokul çağı, çocuk gelişimi, aile çocuk iletişimi

Giriş

21. yüzyıl, teknolojik gelişim ve küreselleşmeye bağlı olarak sosyal, bireysel, siyasal ve ekonomik alanlarda büyük ve hızlı değişimlerin yaşandığı bir dönem olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla bireylerin bu değişimlere uyum sağlayıp, rekabeti yönetmeleri ve değişimleri kariyerlerinde avantaj haline dönüştürebilmeleri giderek zorlaşmaktadır. Yetişkin birey düzeyinde yaşanan bu çaba düşünüldüğünde, çocuklar ve gençlerin bu değişimlere uyum sağlayıp, yaşama dair sağlıklı ve üretken kararlar alabilmeleri, aile-okul-devlet birlikteliği ile profesyonel düzeyde kariyer eğitim ve danışmanlık hizmetlerini daha da zorunlu kılmaktadır.

* Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü / İZMİR
ozdemir@iletisim.ege.edu.tr

Ekonomik, sosyal ve teknolojik açılardan yaşanan değişimler, eğitim kurumlarının, çocukların ve gençlerin başarılı biçimde okuldan iş yaşamına geçişlerini ve bu geçiş sürecindeki taleplerini sağlamaya zorlamaktadır. Dolayısıyla yeni dünya düzeninde eğitim kurumlarının, ilköğretim aşamasından itibaren, programlarını çocukları ve gençleri gerçek yaşamla tanıştıracak içerikte ve okuldan iş yaşamına başarılı geçişi sağlayacak üretken bir eğitim ortamı yaratmak yönünde kurgulamaları gereklidir.

Ülkemizde konuyla ilgili literatür ile uygulamalara bakıldığında, kariyer eğitimi ve danışmanlık konusu, daha çok lise düzeyinde ve üniversite sınavlarıyla ilişkili olarak değerlendirilmektedir. Bireyin yaşamının en önemli kararlarından biri olan kariyer seçimi konusunun ilköğretimden itibaren değerlendirilmesi gerekliliğine ilişkin görüşler ise sınırlı düzeyde olup, yakın zamana denk düşmektedir. Dolayısıyla bu görüşlerin yaygınlaşması ve konunun daha akademik düzeyde ele alınması gereklidir. Bununla birlikte bu konuda ülkemizde ilköğretim rehberlik ve danışmanlık hizmetleri merkezinin aldığı kararlar ve çerçeve programının başlatılması gibi gelişmeler de sevindirici niteliktedir. Bu çalışmanın amacı, çocukların geleceğe ait planlarını oluşturmalarında kariyer eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin ilköğretimden itibaren başlatılmasının önemine ışık tutmaktır. Çalışmada ilköğretim düzeyindeki kariyer danışmanlık hizmetlerini etkileyen etmenler, çocuğun kişisel gelişimi ile kariyer gelişim süreci, kariyer danışmanlık uygulamaları ile kariyer danışmanlık sürecinin kısa ve uzun vadeli sonuçları bir model çerçevesinde değerlendirilmektedir. Çalışma, ilköğretim düzeyindeki kariyer danışmanlığı hizmetlerinin etkinliğine ilişkin önerilerle tamamlanmaktadır.

I. İlköğretimde Kariyer Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri

Eğitim kurumlarında rehberlik ve danışmanlık hizmetleri, okuldan yaşama geçişi sağlayan süreçte köprü görevini üstlenerek, öğrencilerin bedensel, zihinsel ve sosyal kapasitesini, potansiyelini en ileri bir seviyede geliştirmek üzere uygulanan planlı, programlı biçimde yardım etme çabalarını kapsamaktadır. Kariyer danışmanlığı ise bu hizmetlerde önemli bir sahayı oluşturmaktadır ve çocukların yetenekleri ve ilgi alanları doğrultusunda doğru meslek seçimi ve ileriki yaşamında başarılı olmasında öncelikle kendisini, daha sonra ise aile ve öğretmeninin çocuğu tanımasına aracılık ederek, yönlendirici bir fonksiyonu üstlenmektedir.

Kariyer danışmanlığı, okul danışmanlığının önemli bir hizmet alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Basit bir tanımla kariyer danışmanlığı, “*bireylerin kariyer gelişim sorunlarına rehberlik etmek üzere tasarlanan kişilerarası süreç*”tir (Osborn ve Baggerly, 2004: 46). Amerikan Okul Danışmanları Kuruluşu (ASCA, 1997), kariyer gelişimini, kapsamlı rehberlik programları içinde temel bir hizmet alanı olarak tanımlamıştır; çünkü bu tür hizmetler, okuldan

kariyer yaşamına başarılı bir geçiş süreci için öğrencilere beceri, tutum ve bilgi edinimlerini artıran bir alt yapı sağlamaktadır.

(<http://www.schoolcounselor.org>, 14.05.2005) Konumuzla örtüşen bir başka tanımda ise kariyer danışmanlığı şöyle tanımlanmaktadır (Herr ve Cramer 1996: 357):

“Danışmanın çeşitli teknik veya süreçlerden oluşan bir repertuar içinde çalışarak, bireylerin hedeflerini tanımlama ve uygulamaya odaklandığı, kendi faaliyetlerinden sorumlu bireylere karar verme, kendini ve davranışsal seçenekleri tanıma konusunda yardımcı olduğu ve bireylerle bir arada dinamik ve işbirliğine dayalı ilişkiler içinde gerçekleştiren ve büyük ölçüde sözlü iletişime dayanan süreçtir.”

Eğitim kurumlarında kariyer danışmanlığı, önemli bir çalışma sahasını oluşturmaktadır. Eğitimde kariyer gelişimi, öğrencinin boş zamanını etkin kullanma, ilgi alanları, sorumluluklar, farklı meslekleri tanıma, verimli öğrenme, derste öğrendikleri ile gelecekteki çalışma yaşamı arasındaki ilişkiyi kurabilme, ders müfredatı ve çalışmayla ilişkisi, benlik gelişimi gibi değişkenlerle ilişkilidir. Amerikan Okul Danışmanları Kuruluşu (ASCA), ilkokullardaki kariyer danışmanlığını şöyle tanımlamaktadır (Herr ve Cramer 1996: 359):

“Eğitim felsefesiyle tutarlı biçimde ilkokul danışmanlığı çocuğun potansiyelini en üst düzeye çıkartacak biçimde gelişimsel süreçleriyle ilgilenir. İlkokul danışmanı eğitimsel altyapı ile çocuğun kimlik kazandığı ve topluma ve kendisine faydalı birey olmak için seçim ve tercihlerini belirlemeyi öğrendiği çevre alanı içinde çalışır.”

İngiltere’de ilköğretim düzeyinde danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin, bir uzmanlık alanı olarak, ilk kez 1960’larda ortaya çıktığı görülmektedir. Reading Üniversitesi’nde (1967) ilköğretime yönelik öğretmen yetiştiren danışmanlık programı / kursu ile rehberlik enformasyonu ve danışmanlık becerileri, bu yaş grubu için gerekli ölçütler arasında değerlendirilmeye başlanmıştır. Programda çocukların okul ve toplum içinde zihinsel, fiziksel, sosyal ve duygusal gelişimini olumsuz etkileyen veya engelleyen çevresel faktörler üzerine odaklanılmıştır. (Avent 1983: 476)

Kariyer eğitiminin orta öğretimde başlamasına ilişkin görüş ve uygulamalara rağmen, günümüzde kariyer eğitimine ilköğretimde başlanması gerektiğine dair anlayışın giderek geliştiği görülmektedir. Bununla birlikte kariyer eğitiminin yapılanmasıyla ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre kariyer eğitim programı, müfredattan ayrı bir bölüm olarak, ders saatleri dışında ve danışmanlık boyutuyla değerlendirilirken; bir başka görüşe göre ise kariyer eğitimi programı, müfredat programında ve ders saatleri içinde bir eğitim aracı olarak yer alan bütüncü bir yaklaşım içinde olmalıdır. Bu

konudaki modern anlayışın ise eğitim ile kariyer danışmanlık hizmetlerinin birarada yürütülmesinin çocuğun daha bilinçli tercihler yapmasına katkı sağlayacağı yönünde olduğu ifade edilebilir. Avrupa Topluluğu'nun "Eğitim ve Meslek Danışmanlığı" adlı raporu, eğitim ve kariyer danışmanlığının unsurları olarak dokuz faaliyet alanı tanımlamaktadır (<http://www.insankaynaklari.com>, 22.03.2005):

Bilgi sağlama: Objektif ve gerçekçi veri sağlama. (Örneğin, mevcut alan seçenekleri, ders konuları, eğitim programları, ya da iş olanakları vb. hakkında)

Değerlendirme: Formel ve informal teknikleri (testler, sınavlar, görüşmeler) kullanarak, bireyin belirli bir seçenek için uygunluğu konusunda doğru teşhis koyan değerlendirmenin yapılması.

Öneri sunma: Danışmanın kendi bilgi ve deneyimine dayanarak önerilerde bulunması.

Rehberlik etme: Bireylere kendi durumları, açık olan olanaklar, seçimlerinin yaklaşık sonuçları hakkındaki kendi düşünce ve duygularını keşfetmelerinde yardımcı olma.

Kariyer eğitimi: Bireylerin uygun kariyer tercihlerini yapabilmelerini sağlayabilecek beceri, kavram ve bilgileri geliştirmek üzere planlanan deneyimlerin bir programını sunma. (Özgeçmiş yazma üzerine tartışmalar, çalışma atölyeleri; iş görüşmeleri hakkında küçük sınavlar, rol oynama, görüşme egzersizleri; yerli ve yabancı firmaların ziyaretleri, stajlar veya çalışma gözlemleri)

Yerleştirme: Adayların belirli bir işe, eğitim veya yetiştirmenin belirli bir dersine, çalışma gözlemlerine veya stajlara girmelerine yardımcı olma.

Savunma: Belirli bireylerin lehine kurumlarla doğrudan müzakere etme (Özellikle belirli bir eğitime veya işe girmede tecrübe engellerine takılan, ya da kabul edilmeme riski bulunan adaylar için).

Geribildirim: İşverenler ve bireyler tarafından gereksinim duyulan, fakat halihazırda sunulmayan, kurs çeşitleri ve eğitim programları hakkında eğitim kurumlarını ve diğer hizmet sağlayıcıları bilgilendirme.

Takip etme mentorluk: Daha önce hizmet verdikleri bireylerin son durumunu görmek için onlarla iletişim kurma ve gerekiyorsa yardım sağlama.

Görüldüğü gibi kariyer yönetimi, rehberlik ve psikolojik danışmanlık ile eğitim alanları aslında insanı temel çalışma alanı olarak değerlendiren benzer alanlar olsa da, bu konuda disiplinlerarası araştırma ve uygulamaların eksikliği karşımıza çıkmaktadır. Bu uzmanlık dalında yaşanan diğer sorunlar ise; konuyla ilgili ulusal düzeyde politika ve kaynak eksikliği, bütünsellik ve vizyon eksikliği, meslekle ilgili genel bir eşgüdüm ve yapılanma eksikliği vb. olarak sıralanabilir

Betz'e göre çocukların kariyer gelişimi ile ilgili eğitimin önemi yeterince anlaşılamamaktadır. (Betz, 1993: 674) Bu konuda Avustralya'da, Avustralya Eğitim Konseyi tarafından kariyer eğitimine gereken değeri vermek amacıyla, ders müfredat programı çatısı altında gelişimsel kariyer eğitimi geliştirilmiştir. Bu çalışmada kariyer eğitiminin müfredat programı ile entegrasyonunu, tüm öğrenciler için – ilkokuldan, lise son dahil olması gerekliliği önerilmektedir. (Australian Education Council 1992; 12.) Bu şekilde öğrenciler, öğrendiklerini gerçek yaşamdaki kariyer alanlarıyla ilişkilendirebilecek, bireysel kariyer planlamalarını daha bilinçli biçimde yapabilecekleri gibi, öğretmenler de, gerçek iş yaşamının dinamiklerinden ve taleplerinden uzak olmayan bir eğitim anlayışı içine yönelebilirler.

Çocuklar; kendileri, diğer bireyler ve yaşam hakkında zihinsel, duygusal imajlar ve izlenimleri keşfetmek için fırsatlara ve zihinlerinde kendileri ve mesleklerle ilgili kimlikleri gerçekliğe dönüştürebilmek konusunda desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Rehberlik ve kariyer danışmanlık programlarının çocuk ve gençlere yönelik hizmetlerinde öncelikli amaçlarının, onların zeka ve yetenekleri ile ve çevrelerini en iyi biçimde yönetme ve geliştirme yoluyla potansiyellerini en üst düzeye çıkartacak biçimde yeterlilik kazanmalarını sağlamak olmalıdır. Bu tür rehberlik ve danışmanlık hizmetleri, uyguladıkları programlar yoluyla, çocukların kendini tanıma ve kişilerarası iletişim becerilerini geliştirme, yaşam ve kariyer planlama yetkinliğini kazanma, öğrenci yerleştirme kaynaklarını tanımlama ve kullanma ve şu an ve gelecekteki olası yaşam rollerine hazırlanma ve aile, iş, eğitim ve aktivitelerle ilgili düzenlemeler gibi konularda destek vermelidir.

İlköğretimde kariyer eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin etkili biçimde sürdürülmesi konusunda gerekli prensipler şöyle sıralanabilir:

- * Bireyin kariyeri, yaşam boyunca süren ve her türlü etkiye açık bir süreçtir. Dolayısıyla bu konudaki çabaların bilinçli, sistematik ve uzun dönemli programlara dönüştürülmesi gereklidir.
- * Her öğrenci kendi yaşam ve kariyer sorumluluğunu üstlenmesi konusunda eğitilmeli, bunun için gerekli enformasyon ve çevre desteği yaratılmalıdır.
- * Tüm öğrenciler eşit düzeyde kariyer danışmanlık hizmetlerinden yararlanabilmelidir.
- * Kariyer gelişim ve planlama sorumluluğu okul, öğrenci, aile, danışman, iş çevreleri tarafından paylaşılmalıdır. Özellikle aile ve iş çevrelerinin sürece katılımı eğitimsel ve kariyer planlama çabalarına zenginlik katar.
- * Kariyer planlaması kısa bir dönemlik çabadan çok, geniş bir zaman dilimini içeren uzun soluklu bir alandır.

Bireylerin kendilerini kariyer yaşamına hazırlayan eğitim süresince başarılı olabilmeleri ve doğru seçimler yapabilmeleri için erken yaşlardan itibaren kariyer planlama ve gelişim hizmetlerinin başlatılması, önemli bir konudur. Okulların konuyla ilgili hizmetleri ve etkinliği incelendiğinde ise bir çoğunun yapılandırılmış, bilinçli ve uzun dönemli çabalardan çok; rastgele, programsız ve kısa vadeli çözümlerle bu hizmetleri yürüttükleri görülmektedir. Bu durum ise mikro düzeyde bireysel yaşamın daha etkin kullanılması kadar, makro boyutta eğitime ayrılan bütçe ve kaynakların da tasarrufunu da etkilemektedir.

Aşağıda ilkokul düzeyinde kariyer eğitimi ve danışmanlığına ilişkin geliştirilen özgün bir model önerilmektedir. Bu modelde süreci etkileyen girdiler, çocuğun kişisel ve kariyer gelişimi ile okulaile danışman işbirliği üçgeninde geliştirilen strateji, uygulamalar ve sürecin çıktıları değerlendirilmektedir. (Bkz. Şekil 1)

Kariyer danışmanlık hizmetlerinin etkinliğinde örgütsel, fiziksel ve beşeri, aile, sosyoekonomik yapı, yasal gelişimler süreci etkileyen girdiler olarak sıralanabilir. Örgütsel faktörler, okulun konuyla ilgili yönetim politikası, yerel / merkezi okul olması, kamu veya özel okul ayrımı, okulun büyüklüğü, aile işbirliği ile okul iklimi vb.dir. Ülkemizde eğitim kurumlarında, rehberlik ve psikolojik hizmetleri konusunda çoğunlukla ABD'deki uygulamaların model alındığı görülmektedir. Bu hizmetlerin etkinliğinde ise birimin yapılandırılmasında özel / devlet okulu ayrımı ile okulun yönetim politikaları ve genel yapısının büyük ölçüde etkili olduğu görülmektedir. Özel okullarda bu tür hizmetler daha yoğun biçimde kullanılmakla birlikte, yerel ve devlet okullarındaki hizmet sıklığı ve kalitesinin aynı düzeyde olmadığı görülmektedir. Bu hizmetlerin içeriği incelendiğinde ise kariyer danışmanlık hizmetlerinin 9-10-11. sınıflarda yoğunlaştığı ve daha çok üniversiteye hazırlık süreci olarak algılandığı görülmektedir. Benzer biçimde özel okullarda kariyer eğitimi ve danışmanlığı için ayrılan fiziksel ve beşeri düzenlemeler de, öğrencilerin sayısı ile her öğrenciye düşen danışman sayısı, danışmanların etkinliği, teknolojik alt yapı gibi sürecin başarısını etkilemektedir.

Ailenin kariyere bakışı ve aile ile ilgili faktörler de kariyer gelişim süreciyle yakından ilişkilidir. DeRidder, örneğin düşük eğitim düzeyinde olan ailelerin, çocukların kariyer gelişimini geciktirdiğini vurgulamaktadır. DeRidder'e göre sınırlı gelir ve eğitim düzeyi olan ailelerin çocuklarının eğitim imkânları sınırlanmakta ve böylece çocuklar ileriki aşamalara geldiklerinde profesyonel kariyer hedeflerine ulaşma ve mesleki seçimler yapma konularında zorlanmaktadırlar. (DeRidder 1990: 30) Ailenin yapısı, iletişim şekli de çocuğun kariyer gelişim sürecini etkilemektedir. Tek ebeveynli aileler, çift evli aileler gibi yeni aile yapıları içinde çocuğun kişisel ve kariyer gelişimi de etkilenmektedir.

Kariyer eğitimi ve danışmanlık hizmetleri, sadece örgütsel veya fiziksel ve beşeri kaynaklar değil, aynı zamanda makro boyutta sosyoekonomik ve yasal alanlardaki gelişimlerden de etkilenmektedir. Ulusal düzeyde kariyer planlamaya bakış açısı, gözde olan meslekler, mesleklere ilişkin inanç ve algılar ile konuyla ilgili eğitsel politika ve anlayışlar, mikro boyutta okul kariyer danışmanlık uygulamalarının yönünü etkilemektedir. Dolayısıyla okul yönetimlerinin konuyla ilgili çabalarının yanı sıra konunun ulusal ve yasal düzeyde de gerekli düzenlemelerle desteklenmesi önemlidir.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde, modelde görüleceği gibi, kariyer eğitim ve danışmanlık sürecinde çocuğun kişisel ve kariyer gelişimi, okul-aile-danışman işbirliği ile kariyer eğitim ve danışmanlık uygulamaları boyutunda değerlendirilme ve çalışma, ideal kariyer eğitim ve danışmanlık hizmetlerine ilişkin önerilerle tamamlanmaktadır

ÖRGÜTSEL

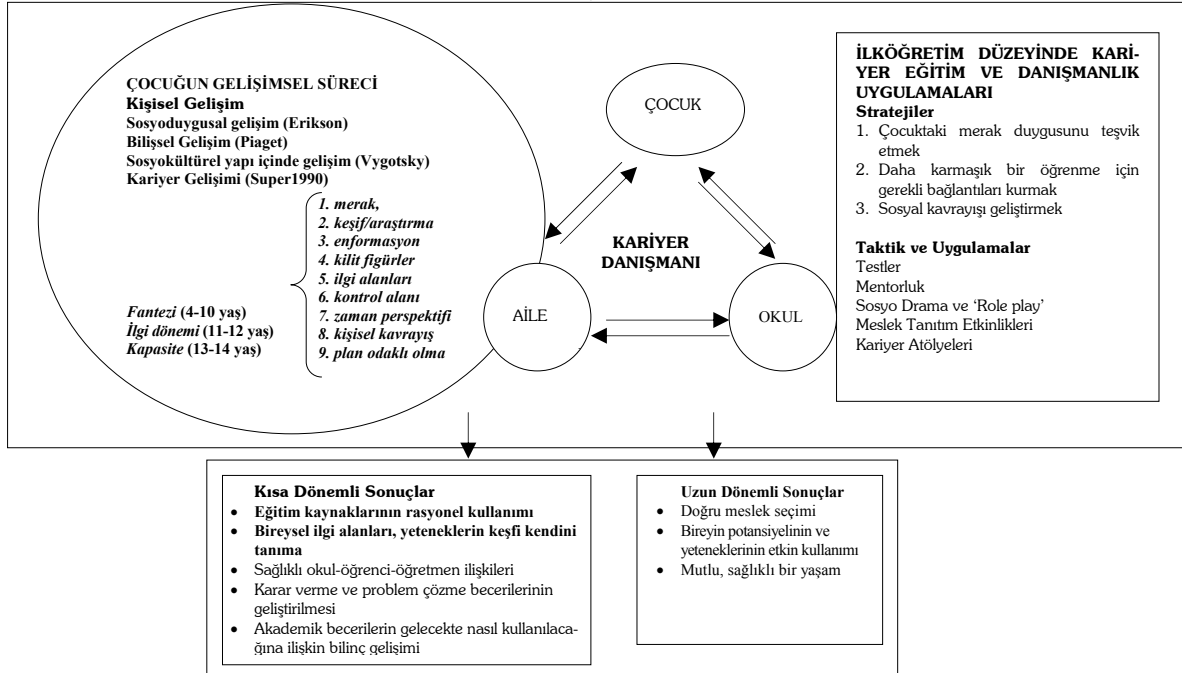
- * Okul/yönetim politikası
- * Yerel okul/merkezi okul ayrımı
- Kamu/özel okul ayrımı
- Okul büyüklüğü
- Okul iklimi
- Okul-aile-danışman işbirliği

FİZİKSEL VE BESERİ KAYNAKLAR

- * Öğrenci sayısı
- * Danışman sayısı
- * Danışman yetkinlikleri (uzmanlık bilgisi, iletişim becerileri vb.)
- * Teknolojik kaynaklar

AİLE

- * Anne-baba mesleği
 - * Anne-baba-çocuk iletişimi
- EĞİTİM POLİTİKALARI**
-
- SOSYOEKONOMİK YAPI**

Şekil (1): İlköğretim düzeyinde Kariyer Eğitim ve Danışmanlık Sürecine İlişkin Model Önerisi
Figure (1) A model of career education and development model in elementary level

II. Çocukların Kişisel Kariyer Gelişim Süreci İlişkisi

Kariyer gelişimi, karmaşık ve bireyin yaşamının tüm boyutlarını içeren çok yönlü bir süreçtir. (Hall 1996: 8) Bu süreci; tutumlar, ilgi alanları, davranışlar, çevre, kaynaklar, sınırlılıklar, gereksimler ve fırsatlar etkilemektedir. Böylece mesleki seçimi ve bireysel kariyer planlaması, geniş ve bütünsel bir perspektiften ve bireyin yaşamı boyunca devam eden bir süreç olarak algılanmalıdır (Gysberg vd., 1998: 15) Şekil 1’de görüleceği gibi, çocukların kariyer tercihleri ise kendi yaşam deneyimleri ile bireylerin –öğretmenler, aileler gibi- çeşitli meslekler hakkındaki görüşlerinden elde ettikleri bilgilerle şekillenmektedir. Okul ise bu süreci öğrenciye aktarma ve yönünü etkilemede önemli faktörlerden birisidir.

İlkokul düzeyindeki çocukların aktif alıcılar olarak, çevrelerinden gelen her türlü uyarı ve davranış modlarıyla etkileşime büyük ölçüde açık oldukları belirtilebilir. Bu merak ve coşku dönemlerinde henüz büyüklerinin algılarını, tercihlerini değiştirmeye çalıştıkları veya zorladıkları sosyal gerçeklikler ve kalıplar dönemiyle mücadele etme evresine geçmemişlerdir. Tersine bu dönemde, savunmasız bir biçimde çevresel faktörlerden gelen her türlü açık veya gizli mesajların etkisi altında kalarak, yaşam hakkında tutum ve algıları sürekli olarak geliştirmekte ve değiştirmektedirler.

Erikson, Piaget ve Vygotsky’nin çocuk gelişimiyle ilgili teorileri, çocukların çevre uyaranlarını nasıl içselleştirdikleri ve hangi süreçlerden geçtiklerini açıklamaktadır. Bu teoriler aynı zamanda çocuğun kariyer gelişimi evrelerine ışık tutması bakımından da önemlidir. Buna göre Erikson, yaşamdaki psiko-sosyal gelişime işaret etmekte ve her bir bireyin büyüme ve gelişiminin çeşitli sosyo-duygusal gelişim aşamalarından oluştuğunu varsaymaktadır. İlkokul aşamasına gelen çocuk, detayları keşfetme ve yeni şeyler öğrenme konusunda isteklidirler. Erikson’a göre çocuklar, yaptıkları keşiflerle, yaşadıkları deneyimler (başarı veya başarısızlık gibi) doğrultusunda, kendi yetenekleri hakkında karar vermektedirler. Gelişen çocuk, okul yaşamı içinde zamanla kendine güvenmeme ve aşağılık duygusu gibi sinyalleri vermeye ve kendi yetenekleri konusunda şüphe duymaya başlayabilir. Eğer bu dönemlerinde kendilerini tanımaya yönelik keşiflerinde desteklenmezlerse, meslekleri ve gerçek yaşamı algılama konusunda sorunlar yaşamaya başlayacaklardır. Dolayısıyla Erikson’a göre çocukların kendileri, gerçek yaşam, iş rolleri ve kariyerlerle ilişki kurmalarında gelişimsel süreçlerinin büyük etkisi olmaktadır (Erickson 1963: 27)

Çocukların düşünme yeteneğinin önemine işaret eden ‘bilişsel teori’ adlı çalışmasında Piaget ise, ilkokul çağına gelen bir çocuğun, bu dönemde somut işlemler ve nesnelerin sınıflandırılması gibi zihinsel faaliyetlerini geliştirdikle-

rini savunmaktadır. Dolayısıyla Piaget'in işaret ettiği gibi, çocuğun bu dönemde sergilediği keşfetme ve merak duygusunun teşvik edilmesi, aslında onu kariyer ve yaşamı planlamasının ilk adımına (*kendini tanıma, meslek alanlarını araştırma*) yöneltmektedir (Piaget 1990: 15). Günümüzde bile pek çok okul öncesi ve ilköğretim döneminin, Piaget'in yapısal öğrenme temeline dayalı yaklaşımı modellenerek yapılandırıldığını görmek mümkündür.

Vygotsky, çocuğun öğrenme sürecini, sosyal yapı içinde açıklamaya çalıştığı kuramında, çocukların dünyayı algılamaları sürecinde diğerlerinin yardımını araştırdıklarını belirtmiştir. Bu dönemlerinde yetişkinlere sıklıkla yönelttikleri “*bu ne, neden, niye*” sorusu ise bu destek arayışının güzel bir örneğidir. Vygotsky'e göre sözlü etkileşimler (çocuğun kendi içinde ve diğerleriyle olan iletişimleri) kavrayışı, öğrenmeyi onaylama fırsatını yaratmaktadır (Vygotsky 1962: 8) Bu dönemde çocuğa yönelik mentorluk-danışmanlık eksikliği ise onun dilkonuşma becerisi ve bilişsel gelişimini olumsuz etkilemektedir. Bir başka ifadeyle çocuklar, kariyerler hakkında bilgi “*duymazlar ise*”, kariyerleri “*öğrenemezler*”. (Magnuson ve Starr 2000: 96)

Yukarıda açıklamaya çalışığımız bu kuramların sonuçlarını özetlemek gerekirse, kariyer ve yaşam planlaması için ilköğretim aşamasının çok da erken olmadığı, tersine çocuğun kendisi ve yaşama ilişkin fikir edindiği bu erken dönemlerinde, asıl kariyer planlaması sürecinin başladığını belirtmek mümkündür.

Çocuğun kişisel gelişimiyle, kariyer gelişimi arasındaki ilişkiyi yansıtmak bakımından kariyer gelişim teorilerini sunmak, yararlı olacaktır. Bu konuda Super'in geliştirdiği ve doğumdan başlayıp yaşam boyunca devam eden kariyer gelişimine dair bir mesleki yaşam dönemleri modeli (vocational life stage model) kişisel kariyer gelişim ilişkisini yansıtmaya bakımından önemlidir (Super 1953: 185) Modele göre, ilkokul dönemini de içinde barındıran büyüme evresi (doğum 14 yaş) 3 alt evreden oluşmaktadır ki bunlar (Schultheiss 2005: 190):

- *Fantezi* (4-10 yaş; ihtiyaçların ön planda olduğu ve model almanın önemli olduğu dönem)
- *İlgi dönemi* (11-12 yaş; isteklerin ve faaliyetlerin en büyük belirleyicisi ilgi ve beğeni alanlarıdır.)
- *Kapasite* (13-14 yaş; yetenekler, eğitim ve iş alanları netleşmeye başlar.)

Yukarıda sıralanan bu 3 alt evre boyunca dört kariyer gelişim görevinin gerçekleştiği belirtilmektedir: Gelecek hakkında merak ve ilgi duyma, bireyin kendi yaşamı hakkında kişisel kontrol çabasının artması, iş ve okul başarısının önemi hakkında bilinç geliştirme ve mesleki davranış ve tutum yetkinliklerini geliştirmek. Böylece, çocukların kariyer kararlarını oldukça erken yaş-

larda formüle etmeye başladıkları belirtilebilir. Buna göre çocuklar, ailede ve çevrelerindeki çalışanlarla ilgili geliştirdikleri izlenimlerine dayanarak, kendilerine uygun olan ve olmayan meslekleri zihinlerinde belirlemektedirler. (Herr ve Stanley 1996: 349)

Super, sonraki çalışmalarında, çocuklukta kariyer gelişimine ilişkin daha detaylı bir teorik model geliştirmiştir. İlköğretimde eğitim ve kariyer danışmanlık hizmetlerinin kullanılmasında fayda sağlayacak bu model, 9 boyuttan oluşmaktadır. Etkili problem çözme ve karar vermede etkili bu boyutlar, şöyle sıralanabilir (Super 1990: 198):

(1) merak, (2) keşif/araştırma (merak ihtiyacını gidermek için bireyin kendisi veya çevresiyle ilgili bilgi sağlamaya yönelik araştırma ve test etme amaçlı faaliyetler), **(3) enformasyon** (farkındalığın önemi veya mesleki enformasyonun kullanımı ve bireyin bu bilgileri hangi kaynaklardan elde edeceği), **(4) kilit figürler** (bireyin yaşamında anlamlı bir role sahip rolmodel, ilgi çekici veya yardımcı bireyler), **(5) ilgi alanları** (bireyin yapmaktan hoşlandığı ve hoşlanmadığı alanlar), **(6) kontrol alanı** (bireyin şu an ve geleceği yönetme yönelik sağduyusunu hissetme derecesi), **(7) zaman perspektifi** (geleceği öngörmek için geçmiş, şu an ve geleceğin nasıl planlanacağına ilişkin farkındalık), **(8) kişisel kavrayış** (ilişki ağları içinde veya bir fonksiyonu yerine getirirken sergilediği bazı rol, durum veya pozisyonlara ilişkin bilinç düzeyi) ve **(9) plan odaklı olma** (planlamanın önemine ilişkin farkındalık)

Super'in modelinden da anlaşılacağı gibi çocuğun kariyer gelişimi ve sağlıklı yaşam / kariyer planlaması için öğrenmeyi teşvik eden merak duygusunun uyarılması ve işlenmesi ve kişisel kavrayışı için beceri, ilgi alanlarının doğru kaynaklar (testler, örnek olay çalışmaları, dinleme, gözlem, mentor vb.) yoluyla tanımlanması gereklidir.

III. Çocuğun İletişim ve Mesleki Gelişiminde Aile-Okul-Danışman İşbirliği

İlköğretim düzeyindeki çocuğun kariyer gelişimi ile ilgili araştırmalarda, 5-10 yaş grubu çocukların kariyer gelişiminde aile dinamiklerinin rolleri ile ilgili olarak, pozitif aile ortamındaki çocukların, kendi ailelerinin faaliyetleri hakkında bilgi edinme eğiliminde oldukları ve daha çok cesaretlendirildikleri tespit edilmiştir. Bu faktörler, çocuğun kariyer gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır. Konuyla ilgili araştırmalar ışığında, aynı zamanda çocukların babalarına ilişkin güçlü, önemli, çekici, ulaşılabilir ve içten olma şeklindeki algılarının da onların geleceğe ilişkin hedeflerin belirlenmesi sürecinde etkili olduğunu saptanmıştır. (Herr ve Cramer 1996: 355) Çocukların güç ve hakimiyetten etkilendikleri bu dönemde aileler, rolmodel olmakta ve özellikle

babanın yaşam tarzı, mesleği ile baba-çocuk ilişkisi, çocuğun kariyer gelişimi ve planlamasını önemli ölçüde biçimlendirmektedir.

Çoğu öğrencinin mesleki yönelimini çevrenin, anne-babanın çocuğu için uygun gördüğü seçenekler oluşturmaktadır. Burada ailenin, çocuğun gelecekle ilgili planları ve tercihleri noktasındaki rolü oldukça önemlidir. Aile bu rolü çocuğu yönetmek veya zorlamaktan çok, yönlendirici ve ona gerekli destekleri (ilgi, enformasyon, araştırma vb.) sağlamak yönünde kullanılmalıdır. Aile üyeleri eşit düzeyde çocuklarının eğitim yaşamına başlamasından itibaren onların gelişimsel sorumluluğunu paylaşmalıdır. Ailelerin kariyer danışmanlığı sürecinde yapacağı katkılar ise şöyle özetlenebilir: (Herr ve Cramer 1996: 364-365):

- * *Aileler, çocuklarına kendi ilgi alanlarını, becerilerini ve sınırlarını analiz etmelerinde destek ve cesaretlendirici olmalıdırlar*
- * *Aileler, iş değerleri ve kendi deneyimleri ile sonuçları hakkında çocuklarıyla tartışabilirler.*
- * *Ailenin ekonomik durumu doğrultusunda çocuğun gelecek planında hangi eğitimleri alması gerekliliği ve engelleri hakkında tartışmalıdırlar.*
- * *Aileler, okul kariyer danışmanlık hizmetlerinin, çocukların ihtiyaçlarını daha iyi biçimde karşılayabilmeleri için gerekli olan okul-aile işbirliği için açık iletişim desteğini sağlamalıdır.*

Okul-aile-danışman üçgeninde kariyer danışmanları, çocuğun kariyer gelişimindeki etkileri, rolleri, kariyer kararlarının değişken olması, çeşitli eğitim fırsatları, konuyla ilgili çeşitli başvuru kaynakları, gözde meslekler ve ücret durumları, çocuğun yetenekleri ve ilgi alanları, kariyer planlama aşamaları, kariyer gelişimi önündeki engeller, aile-çocuk iletişimini güçlendirme amaçlı yöntem ve beceriler gibi konularda ailelere gerekli enformasyonu sağlamalıdır.

Okulda ‘sınıf öğretmeni’de, kariyer eğitim programının temel taşlarından birisidir. Bunun sebebi ise, çocuklarla birebir iletişim içinde olması ve öğrencileri daha fazla oranda izleme ve tanıma şansına sahip olmasıdır. Dolayısıyla ilköğretimde kariyer eğitim sürecinde sınıf öğretmeni kariyer danışmanı ile birarada çalışarak, çocuğun kariyer gelişim sürecine gözleme, dinleme, mentorluk gibi yöntemlerle önemli düzeyde destek vermelidir.

Plowden Komitesi’nin “*İlköğretim Düzeyindeki Çocuklar*” başlıklı raporunda (1967), ilköğretim eğitiminde çocukların gelişimini engelleyen bu faktörleri ortadan kaldırmak için okul-aile işbirliğinin artırılması gereğine işaret etmiştir (Plowden Report 1967. 23) Böylece 1920’lerde başlayan çocuk alanındaki çalışmalardaki artışın da etkisiyle, ilköğretimde danışmanlık uygu-

lamalarının, aile ve ilgili diğer kuruluşların destek ve işbirliğine daha çok başvurmaya başladıkları görülmektedir. Bu destekle amaçlanan ise ailelerin, gelişimsel ilköğretim eğitimi için ders müfredat ve yöntemlerine ilişkin değişiklikleri algulamalarını sağlamak ve bu kapsamda kendi çocuklarının gelişimine yönelik yapacakları katkılarının önemini aşılmasıdır. Bu amaçla programda aile ziyaretleri, okul ortamında profesyoneller arasında yapılan konferanslar ve farklı kurumların okullara yönelik sosyal faaliyet destekleri gibi uygulamalar yürütülmektedir (*Avent 1983: 476*).

IV. Kariyer Eğitimi ve Danışmanlığı Uygulamaları

İlkokul düzeyinde kariyer eğitimi ve danışmanlığı, konuyla ilgili geleneksel olmayan rolmodelleri, uzman söyleşileri, fotoğraf ve filmler, sunumlar, tartışma toplantıları, kitaplar vb. teknik ve yöntemleri içermelidir. Bu süreçte kariyer danışmanlığının rolü ise çocuğu erken seçimler belirlemeye zorlamaktan çok, tersine erken tercih yapmalarını önlemek olmalıdır.

Bu bölümde, ülkemizde rehberlik hizmetlerine ilişkin çabalara profesyonel ve bütünsel bir bakış açısı getirebilecek, çocukların iletişimsel ve mesleki gelişiminde etkili olabilecek ve başarılı sonuçlar getirmiş uygulama örneklerinden bazılarına yer verilmiştir:

K12 rehberlik programı (K12 Guidance Program), önemli bir gelişimsel program olarak değerlendirilmektedir. Duyarlı ve interaktif eğitim anlayışını ifade eden ve evrensel düzeyde uygulanan K eğitim projesi, okul reformu ve eğitim sisteminin modernizasyonu hakkında çok sayıda proje, araştırma ve eğitim materyallerini barındıran bir program olarak karşımıza çıkmaktadır. K 12 rehberlik programı, pek çok ülkede yer alan eğitim ofisleri tarafından yürütülmektedir. Programın misyonu olarak da öğrencilerin kendi kişisel, eğitimsel, mesleki ve sosyal potansiyelini ortaya çıkarmak ve yönlendirmek olarak tanımlanmaktadır. Bu da profesyonel danışman rehberliğinde kişisel farkındalık, hedef belirleme ve etkili karar vermeyi bütünleştiren dinamik bir ilişki ile gerçekleşebilmektedir. (<http://www.k12.com>, 23.03.2005) Gysbers & Henderson tarafından geliştirilen bu program modeli, 3 aşamadan oluşmaktadır; İçerik, örgütsel çatı ve kaynaklar. Programın içeriğinde öğrencilerin ilgi alanları yoluyla gruplandırıldığı yetkinlikler yer almaktadır. Örgütsel çatı ise yapısal bileşenler (tanım, temel ve varsayımlar) ile program bileşenlerini (rehberlik müfredat programı, bireysel planlama, bireye yanıt veren hizmetler ve sistem desteği) kapsamaktadır. Son olarak kaynaklar ise insan gücü, finansal ve politik kategoriler altında gruplandırılmaktadır (Gysbers ve Henderson 1994: 88)

K12 Rehberlik Müfredat Programı, öğrenciler için sınıf ve büyük grup toplantıları yoluyla sistematik ve aşamalı olarak hazırlanan yapısal ve gelişimsel

faaliyetleri içermektedir. Bireysel planlama ise ikinci bir gelişimsel bileşen olarak, tüm öğrencilerin kendi kişisel ve kariyer gelişimini olduğu gibi öğrenme süreçlerini de planlama, izleme ve yönetmelerine yardımcı olması amacıyla, aşamalı biçimde organize edilmiş faaliyet ve deneyimleri içermektedir. Bu iki programın bileşenlerinin en büyük temel kavramı ise, sosyalizasyondur.

İngiltere’de çocukların, yetişkinlerin iş dünyasıyla tanışmaları, erken yaşlardan itibaren araştırmaya yönelik oyun aktiviteleri yoluyla aşılanmaktadır. İşbirliği üzerine kurgulanan çeşitli oyunlar ile (home corner, wendy house vb.) ev veya okul çevresinde yaşanan çeşitli roller ve faaliyetler yansıtılmakta ve çocuğun sosyalleşmesi sağlanmaktadır. Daha sonraki yaşlarda ise çocukların çeşitli mesleklerdeki faaliyetler hakkında bilgi geliştirebilmeleri için, “*Bize Yardım Eden İnsanlar*” adı altında ders faaliyetleri düzenlenmektedir. Postacı, hemşire, doktor, dişçi gibi karakterler, çocuklar tarafından okul ortamında canlandırılarak, iş rollerinin çocuğa tanıtılması amaçlanmaktadır. Böylece eğitimciler, okul yönetimleri, danışman ve rehber uzmanların işbirliği ile eğitim sürecinde çocuğun gelişimi ve içinde yaşadığı dünyayı doğru biçimde algılamasına yönelik pratikler yürütülmektedir (Avent vd. 1983: 477).

Ülkemizde ise eğitim kurumlarımızda kariyer danışmanlık hizmetleri, ilköğretim ve ortaöğretimde psikolojik danışmanlar ve öğretmenlerin yönlendirmeleriyle birlikte yürütülmektedir. Ülkemizdeki uygulamalarda, ilköğretimde kariyer rehberliği, birinci kademede genelde sınıf öğretmenlerinin dersleri işlerken mesleklerle ilişkilerini vurgulamaları ile gerçekleşmektedir. Aynı şekilde, ikinci kademede branş derslerinin işlenişleri sırasında da öğrenim yasantılarının mesleklerle ilişkileri üzerinde durulmaktadır. Böylece öğrencilerin ders performansları ile gelecekte kariyer planları arasındaki bağlantıyı fark etmeye başlamaları amaçlanmaktadır. Ayrıca ilköğretimden itibaren eğitimde interaktif ve yaşayarak öğrenme modeline geçiş, öğrencilerin kendilerini keşfetme ve kariyer beklentilerini tanımlama amacına katkı sağlayacak olumlu gelişmeler olarak değerlendirilebilir.

Ülkemizde eğitim kurumlarında eğitim ve kariyer danışmanlık hizmetlerinin organizasyonu değerlendirildiğinde, yaklaşık 11.000 kadrolu okul psikolojik danışmanlarının istihdam edildiği ve rehberlik hizmetlerinin yürütülmesi için Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri ile illerde bu birime bağlı olan Rehberlik ve Araştırma Merkezleri’nin organize edildiği görülmektedir. Rehberlik ve Araştırma merkezlerinin görevi ise ‘ilköğretimden itibaren yükseköğretime kadar tüm eğitim kurumlarındaki rehberlik hizmetlerini yürütmek’ şeklinde tanımlanmaktadır (Bkz. İlköğretim okulları rehberlik çerçeve programı). Bu kapsamda pek çok ilde yer alan Rehberlik

Araştırma Merkezleri 2005 yılında okulların rehberlik ve psikolojik hizmetlerinde bir yıllık süreçte uymak durumunda oldukları etkinlikleri kapsayan bir çerçeve programı oluşturmuşlardır (<http://www.okulpdr.net>, 23.03.2005).

İlkokullarda kariyer eğitimleri ve rehberliği çalışmalarına okul danışmanı ve sınıf öğretmenleri ile başlanmaktadır. Ülkemizde okullarda kariyer rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin daha çok 9., 10. ve 11. sınıflara yönelik sistematik olarak düzenledikleri belirtilebilir. İlköğretimin ilk beş yılında “sınıf öğretmenliği” sistemi ile sınıf öğretmenlerinin öğrencileri çok yönlü olarak tanıma olanağına sahip oldukları gözlenmektedir. Bu süreç içinde psikolojik danışmanlar, rehberlik faaliyetlerini sınıf öğretmeni, aile ve çevreyle işbirliği içinde yürütmektedirler. İlköğretimde çalışan danışmanların görevleri ise; okulda öğretmen ve yöneticilerle işbirliği içinde, çocuğun gelişimine en uygun koşulları sağlamak, öğrencilerin sosyal, duygusal problemlerini çözmek ve ders başarılarına katkı sağlamak vb. özetlenebilir. Sınıflarda öğrencilerin tanınabilmesi için sınıf ve okuldaki etkinlikleri, öğretmenler tarafından dikkatli biçimde izlenmektedir. Bu izlenimler ise gözlem kayıtları, öğrenci ruhsal dosyaları ile dökümanite edilmektedir. Ayrıca ilgili çerçeve programında öğrencilerin meslekleri tanımak ve uygun alanlara yönlendirilmelerini sağlamak amacıyla ilköğretim son sınıf öğrencilerine “Akademik Benlik Kavramı Ölçeği”nin uygulanması, 7. ve 8.sınıfta “ Türkiye İş Kurumu Meslek Danışma Merkezi”, çeşitli meslek kuruluşlarının ziyaret edilmesi, Meslek İnceleme Kılavuzu uygulamaları, İlköğretim sonrası eğitim seçeneklerinin değerlendirilmesi, meslekler rehberi kitapları vb. etkinliklerin planlandığı görülmektedir.

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız bu uygulamaların altında yatan temel stratejiler ise şöyle özetlenebilir (Magnuson ve Starr 2000: 9899):

1. *Çocuktaki merak duygusunu teşvik etmek: Çocukların mesleklerle ilgili olarak serbest biçimde keşfedeceği ve meraklarını giderecekleri araç-gereçleri sağlamak örneğin; mikroskop, teleskop gibi.*
2. *Daha karmaşık bir öğrenmeye geçişte gerekli bağlantıları kurmak için bilgi aktarmak: Serbest görüşme saatleri, akademik projeler, okuma materyalleri ve oyunlar sağlayarak çocuğun kariyer, keşif ve araştırma sürecine katkı sağlamak*
3. *Sosyal kavrayışı geliştirmek: Çocuğun kendisi dahil, çevresi ile ilgili farkındalık ve sosyal bilinç düzeyini geliştirmek için farklı mesleklerden gelen bireylerle etkileşim ortamları oluşturmak; meslek tanıtım günleri, çalışan ziyaretleri, mesleklerle ilgili araştırma, rapor, görüşme, sosyodrama uygulamaları vb. etkinlikleri yürütmek*

Sonuç

Çocuğun gelişimsel süreci ile kariyer gelişim teorileri, kariyer gelişiminin erken yaşlarda başladığını ortaya koymaktadır. İlköğretimden itibaren başlayan bu dönem, çocuğun kendisi ve dünya ile ilgili fikir ve algılarının oluştuğu dönem olması bakımından önem taşımaktadır. Dolayısıyla bu dönemde ailelerin, öğretmenlerin, okul yönetimlerinin ve kariyer danışmanlarının birlikteliğinde, çocukların hedeflerini ve kariyer planlarını oluşturmalarında gerekli koşulların sağlanarak doğru biçimde yönlendirilmeleri gereklidir. Eğitim kurumlarında rehberlik ve kariyer danışmanlığı hizmetlerinin etkilerine ilişkin ampirik araştırma eksikliği olduğu gibi yapılandırılması, konuyla ilgili devlet düzeyinde politika eksikliği karşımıza çıkmaktadır. Bu şekilde kariyer danışmanlığı alanının içinde pek çok gelişimsel süreci barındıran teorik çalışmalardan profesyonel çabalara doğru ciddi biçimde ele alınması ve konuyla ilgili daha çok sayıda araştırma, uygulama ve değerlendirme çabalarının yürütülmesi gereklidir. Bu noktada devletin daha sağlıklı ve üretken bir toplum geliştirme konusunda eğitime daha çok kaynak ayırması; devlet okullarını uluslar arası düzeyde başarılı ilköğretim rehberlik ve danışmanlık programları ile ortak projelerin yürütülmesi, pilot okul seçimi ve eğitim proje partnerliği gibi desteklerle güçlendirmesi gereklidir

Çalışmamızda buraya kadar aktarılan kariyer yönetim uygulamaları doğrultusunda, çocuğun kariyer planlama ve gelişim sürecinde önerilen ve eğitimin gençleri iş yaşamına hazırlama misyonuna katkı sağlayacak yönde okulların başvurabilecekleri uygulamalar şöyle sıralanabilir:

Kariyer atölyeleri: Kariyer atölyeleri, ders saatlerinin dışında çocuğa kariyer eğitimi ve etkili öğrenme için gerekli ortamı sağlayan bir uygulama alanıdır. Ülkemizde eğitim kurumlarında ne yazık ki eğitsel teknik alt yapının yeterli düzeyde olmadığı bilinmektedir. Bu konuda sanayi desteğinin alınması önemlidir. Toplumsal duyarlılığın güzel bir göstergesi olarak kurumlar, gelecekte işgücü profilini oluşturacak çocuklar için, okullarda içinde, alıştırma kitapları, oyuncak ve yapı malzemeleri, optik posterler, haritalar, yaşamı tanıtan mini müzeler, kütüphane, elektronik ortamlar, mikroskop, teleskop, miknatis, pusula, telefon, slayt gibi bilimsel, sanatsal ve eğitsel araçların yer aldığı kariyer atölyelerinin kurulmasına destek verebilir. Bu atölyelerde ise çocuğun ilgi alanları ve kendini keşfine yardımcı olacak fiziksel materyallerin yanı sıra müzik, oyunlar, objelerin kullanımına yönelik beyin fırtınaları, tanıtıcı CD'ler, fotoğraf çekme, doğayı keşif gezileri, puzzle ve laboratuvar çalışmalarından yararlanılmalıdır

Testler: Bireylerin ilgi alanları, kişilik türleri ile buna uygun meslek seçimlerini belirlemeyi amaçlayan kariyer testleri, çocuğun kendini tanıma, kariyer araş-

tırma aşamalarına katkı sağlayabilir. Bu noktada test seçimi yanında, testlerin profesyonel biçimde değerlendirilmesi ve sonuçların eğitim programına yansıtılması gibi konular önemlidir. Ülkemizde genellikle öğrenciyi ÖSYM sınav sistemine hazırlayan 9-10. ve 11. sınıf etkinliği olarak algılanan kariyer testleri, ilköğretim aşamasından itibaren uygulanmalıdır.

Meslek tanıtım amaçlı etkinlikler: Çocuğun erken yaşlardan itibaren gerçek yaşam ve iş rollerini algılaması, ileride yapacağı seçimler açısından önemlidir. Bu amaçla çeşitli mesleklerin ve iş rollerinin sergilendiği eğitsel içerikli tanıtım CD'leri, meslek tanıtım seminerleri/ziyaretleri, mesleklere ilişkin araştırma ve rapor hazırlama yöntemlerine başvurulabilir. Bu uygulamalar ise bir kez olmaktan çok, bir yıla dağılmış sistematik bir program dahilinde yürütüldüğünde etkili sonuçlar verebilmektedir.

Kariyer Danışmanlık Merkezleri/Firmaları: Ana-babaların çocuklarla birlikte kariyer alanları, aranan özellikler, meslekte gelişim şansı, ücret gibi konularda, bu konuda faaliyet gösteren firmalar tarafından sunulan imkânlardan faydalanabilirler. Bu önerinin ise ülkemizde daha çok özel eğitim kurumları tarafından uygulandığı görülmektedir.

Mentorluk ve Koçluk: Kariyerle ilgili ilgi alanları ve tercihler çeşitli rol modellerin çocuğa sergilenmesi yoluyla öğretilebilir. Mentorluk uygulaması (a) duygusal ve psikolojik destek (b) kariyer ve profesyonel gelişime doğrudan rehberlik (c) rol model olma fonksiyonlarını içermektedir. Dolayısıyla eğitim programlarının tasarlanmasında, çocuğun kendini ve dünyayı keşfetme sürecinde onu gözlemleyecek, önerilerde bulunacak mentorluk uygulamasına yer verilmelidir. Mentorluk uygulaması ile yürütülecek çalışmalar içinde ayrıca okullardaki meslek seçim derslerinin düzenlenmesi, mesleki tanıtım amaçlı konferans, toplantı organizasyonları, firma ziyaretleri ve ziyaret sonrası değerlendirmeler vb. olabilir.

Mesleklere İlişkin Rol Oynama ve Sosyodrama: Problem çözme amaçlı sosyodrama tekniği, Moreno ve arkadaşları (1969) tarafından geliştirilen bir metodoloji temeline dayanmaktadır. Bu metot, aktörlerin destekleri yardımıyla ve grubun üyeleri tarafından gelecekte davranılması beklenen anlamlı durumları, hareketlerle anlatma çabasını içermektedir. (Torrance 2001: 306) Senaryo temelli öğrenme tarzına dayanan sosyodramada monolog, ikili oyunlar, birden fazla ikili oyunlar, karşılıklı rol değişimleri gibi teknikler yoluyla çocukların duygularını tanımlama ve kendilerini ifade etme becerileri geliştirilebilmektedir. Rekabet ortamı içinde bir sorunun ve çözüm yollarının aktör ve oyuncular tarafından üretimi ve yaratıcı biçimde ifade etmenin başarı kriteri sayıldığı bu teknikler yoluyla amaçlanan ise grubun her bir üyesinin -izleyiciler de dahil- katılımını sağlamak ve onları, yaratıcı çözümler üretmeye teşvik etmektir. Oyun yoluyla çocuğun doğasında zaten var olan dra-

ma, yaşam durumlarını oyunda süreçlere dönüştürmek suretiyle; katılımcılara kendini keşfetme, tanıma, başkalarını tanıma, kendini başkalarının yerine koyabilme fırsat ve olanaklarını vermektedir.

Oyun: Bilindiği gibi okul öncesi oyun çocuğun, gelişiminde ve dünyayı tanıma sürecinde önemli bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Oyunu daha yapılandırılmış bir formatta ilkököl dönemine taşımak ise ilkököl eğitim danışmanlığı programının önemli bir parçası olmalıdır. Oyun pek çok şekilde yapılandırılarak, kariyer yönetimi için gerekli olan çocuğun kavram, davranış ve bireysel farkındalığı sağlayabilir ve çocuğun duygusal ve sosyal gelişiminde etkili eğitsel bir yöntem olabilir. Örneğin doktor, hemşire, avukat, öğretmen, ressam gibi meslekleri oynamak biçiminde kurgulanan oyunlar, çocukların ilgi duydukları kariyer alanlarını belirlemelerinde etkili olabilir.

Yapılandırılmış Aile Desteği: Ana-babaların ve öğretmenlerin çocuk ve öğrenciler için dikkat etmeleri gereken tutumlar için, kariyer gelişimlerine yönelik programlarla bilinçlendirilmeleri gerekmektedir. Böylece çocuk, kendini ifade etmeyi ve tanımayı gerçekleştirebilir. Kariyer eğitimi doğrultusunda, ilköğretim birinci kademede öğretmen ve danışmanın işbirliğinden oluşan ana-baba eğitimi programları uygulanabilir. Bu programlarda, anababa ve öğretmenlerden çocuk ve öğrencilerde aşağıdaki durumlara dikkat etmeleri istenebilir (Ültanır 2003: 25):

- * Çocukların büyüyünce ne olmaktan hoşlanacakları konusunda onları cesaretlendirme,
- * Sadece çocuklarına gülerек tepki vermek yerine, onları saygı ile dinleme,
- * Çocukların kariyer olanaklarının neler olduğu hakkındaki meraklarını gidermek amacıyla bilgilenerек, onların sorularına cevap vermeyi öğrenmeleri gerekmektedir.

Kariyer planlama konusunda ailelerin rolü, denetleyici ve karar verici olmanın çok, destekleyici, yani çocuğun geleceği için en doğru kararı vermesinde ona gerekli koşulları yaratmak biçiminde olmalıdır.

Görüldüğü gibi kariyer, gelişiminin şekillendiği ilkököl döneminde, çocuğun kendini tanıma ve mesleki eğilimlerini ortaya koyacak ve ona yaşam deneyimi kazandıracak pek çok uygulama söz konusudur. Kariyer testleri, meslek tanıma amaçlı oyunları ve rol oynama, mentorluk ve rehberlik, mesleklerle ilgili bilgi aktarımı vb. önerilen uygulamalar, çocuğun “*gelecekte ben ne olmakne yapmak istiyorum?*” sorusuna doğru yanıt vermesinde yardımcı olabilecek eğitsel uygulamalardan sadece bir kaçını sıralanabilir. Sonuç olarak uygulamacılar, okul yönetimleri, aileler ve danışmanların işbirliği çerçevesinde, çocuğun erken dönemlerinden itibaren kariyer ve kişisel gelişimiyle ilgili geliştirilen teorik perspektif doğrultusunda ve profesyonel bi-

çimde hareket etmeleri çocukları daha sağlıklı, üretken ve potansiyelini değerlendirecekleri bir kişisel ve kariyer yaşamına hazırlayacaktır.

Kaynakça

- American School Counselor Association (ASCA) (1997), *Position Statement: The Professional School Counselor and Comprehensive School Counseling Programs*, <http://www.schoolcounselor.org>, 14.05. 2005.
- Anderson, D. Ashton, B.D. (2004), “*Innovative Models of Collaboration to Serve Children, Youth, Families and Communities*”, *Children&Schools*, Vol:26, No:1, s. 4.
- Australian Education Council (1992), *Career Education in Australian Schools: National Goals, Student, School and System Outcomes and Evaluative Arrangements*, Canberra, Australia, s. 12.
- Avent, C. Sisterson, D.Fawcett, B.Watts, A.Newsoms, A. (1983), “*Career Guidance and Counselling in England*”, *Personnel and Guidance Journal*, ,Vol:4, s. 476..
- Ayala, M.Pines, Y.O. (2001), “*Unconscious Determinants of Career Choice and Burnout: Theoretical Model and Counseling Strategy*”, *Journal of Employment Counseling*, Vol:38., s. 34.
- Betz, N. (1993), *Women’s Career Development*. In F.Denmark & M.Paludi (Eds.), *Psychology of Women: A Handbook of Issues and Theories*, Westport, Greenwood Press’den aktaran M.Macmohan, R. Carroll, “*Links Between School and Occupations:The Perceptions of Children*, *Guidance& Counseling*, Vol:16, Issue:1, 2000, s. 674.
- DeRidder, L. *The Impact of Parents and parentin on Career Development*.Knoxville, TN: Comprehensive Career Development Project, s. 30.
- Erchul, W.P. Hughes, J.N. Meyers, J. Hickman, J. Braden, J.P. (1992), “*Dyadic Agreement Concerning The Consultation Process and Its Relationship to Outcome*”, *Journal of Educational and Psychological Consultation*, Vol:3(2), s. 45.
- Erickson, E.H. (1963), *Childhood and Society*. New York, Norton, s. 27.
- Gysbers, N.C. (1996), “*Meeting the Career Needs of Children and Adolescents*”, *Journal of Vocational Education Research*, Vol:21, No:4., s.88.
- Gysbers, N.C. ve Henderson, P. (1994), *Developing and Managing Your School Guidance Program*. Alexandria VA: American Counseling Association, s.15’den aktaran N.C. Gysbers “*Meeting the Career Needs of Children and Adolescents*”, *Journal of Vocational Education Research*, Vol:21, No:4., 1996, s. 88.
- Hall, D.T. (1996), *Long Live The Career*. In D.T.Hall&Associates (Eds.) *The Career is Deal*Long Live The Career, San Francisco, JosseyBass.’den aktaran M. Ayala, Y.O. Pines, “*Unconscious Determinants of Career Choice and Burnout: Theoretical Model and Counseling Strategy*”, *Journal of Employment Counseling*, Vol:38., 2001, s. 8

- Gysbers, N.C. Heppner M. Johnson, J.A. (1998), *Career Counseling*. Boston: Allyn&Bacon., s.15'den aktaran, Ayala M.Pines, Y.O. (2001) "Unconscious Determinants of Career Choice and Burnout: Theoretical Model and Counseling Strategy", *Journal of Employment Counseling*, Vol:38, s.34.
- Hall, D.T. Chandler, D.E. (2005), "Psychological Success: When The Career is a Calling", *Journal of Organizational Behaviour*, Vol:26., s. 44.
- Herr, E. L. -Cramer, S.H. (1996), *Career Guidance and Counseling Through The Life Span*, Fifth Edition, Harpercollins College Published, s. 355359.
- _____, "Rehberlik Hizmetlerinin Dünyadaki Gelişimi", <http://www.insankaynaklari.com>,
- Magnuson, C.S. Starr, M.F. (2000), "How Early Is Too Early to Begin Life Career Planning? The Importance of The Elementary School Years", *Journal of Career Development*, Vol:27, No:2., s. 96
- Mcmahon, M.G. Robyn, M. Carroll, J. (2000), "Links Between School and Occupations: The Perceptions of Children", *Guidance&Counseling*, Vol:16, Issue:1, s. 46.
- Osborn, D. Baggerly, J.N. (2004), "School Counselors' Perceptions of Career Counseling and Career Testing: Preferences, Priorities and Predictors", *Journal of Career Development*, Vol:31, No:1, s. 46
- Özden, M.C. (2005), "Geleceği Yaratmak: Gençler ve Kariyer Danışmanlığı", <http://www.insankaynaklari.com>, 22.03.2005
- Piaget, J. (1990). *The child's conception of the world*. New York: Littlefield Adams, s. 15.
- Plowden Report (1967), *Children and their Primary Schools, Report of the Central Advisory Council for Education (England)* London: HMSO, s.23.
- Schultheiss, D.E.P. (2005), "Elementary Career Intervention Programs: Social Action Initiatives"; *Journal of Career Development*, Vol:31, No:3., s.190.
- Super D. (1953), A Theory of Vocational Development. *American Psychologist*, 8, s. 185.
- Super D. (1990), A Life Span, Life Space Approach to Career Development. In D.Brown & L. Brooks (Eds.), *Career Choice and Development: Applying Contemporary Theory to Practice*, San Francisco s.198.
- Torrance, E.P (2001), Creativity and Futurism in Education, *Education*, Vol:100; No:4, s.306.
- Ültanır, E. (2003), *İlköğretim Birinci Kademedeki Rehberlik ve Psikolojik Danışma*. Nobel Yayınevi. Ankara., s.25.
- Ültanır, E. (2003), Almanya'daki Meslek Okullarında Mesleki Rehberlik Hizmetleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt, 3, Sayı:5 s.37.
- Vygotsky, L.S. (1962), *Thought and Language*. Cambridge, MA: MIT Press, s.8
- _____, "Every Child is Unique and Precious", <http://www.k12.com>;
<http://www.okulpdr.net>,

Career Education and Counseling in the Development of Children in Elementary Schools

Assoc.Prof.Dr. Gaye ÖZDEMİR YAYLACI*

Abstract: It has been observed that the importance of guidance and psychological counseling services today is increasing. It is especially important for elementary school level children in their vocational development. Guidance services serve as a bridge between the student's family and the teacher and cover planned and programmed efforts. Also such kind of services can help to improve his/her mental, and social capacity and potential to the highest possible level of a child. Thus a process through which the student finds an opportunity to present himself/herself, and to perceive his/her place in classroom and society can be created. Counseling first helps the child in appreciating his/her abilities there by providing assistance for a better career-orientation based on abilities and areas of interest. Furthermore it supports parents and the teacher in better getting know the child.

The aim of this study is to present the effects of career counseling services a new field of application and career on the communicational and vocational growth of the child. In this study, the effectiveness of guidance and career counseling services will be dealt together with the relations between the child, the family and the teacher. Focus will be on recommendations about guidance services in elementary education in Turkey.

Key Words: Guidance and Career Counselling, Career development, Elementary schoolaged children, Child development, Family and School Communication

* Ege University, Faculty of Communication, Department of Public Relations / İZMİR
ozdemir@iletisim.ege.edu.tr

Обучение Карьеры И Консультация На Уровне Начального Образования

Доцент Доктор Гаие Оздемир Яйладжи*

Резюме: В наши дни наблюдается рост важности консультационной психологической службы и руководства в правильном направлении профессионального развития детей на уровне начальных классов с учетом их способностей. Руководство и консультационная психологическая служба в учебных заведениях, выполняя роль моста в процессе обеспечения перехода из школы в жизнь, включает в себя применение усилий программированной планированной помощи для более высокого уровня развития потенциала, физической, социальной и умственной способностей учеников. Руководство и консультационная психологическая служба выполняет направляющую функцию в выборе подходящей профессии учеников в связи с их способностями и интересами и для достижения успеха в дальнейшей жизни самому ученику, его семье и учителю для познания ученика.

Целью данной работы является предоставление влияния руководства и консультационной психологической службы, являющейся новой карьерной и практической сферой, в профессиональном и коммуникативном развитии ребенка. Кроме того в работе приводятся примеры применения консультационной службы в мире и в Турции, а также отведено отдельное место для предложений, связанных со службой обучения карьере в начальных классах Турции.

Ключевые Слова: Развитие карьеры, карьерная консультация, пора начальной школы, развитие ребенка, общение семьи и ребенка

* Эгейский Университет, Факультет Коммуникаций, Отделение Связь с Обществом, Основная Дисциплина Межличностное Общение / Измир
ozdemir@iletisim.ege.edu.tr